

PROCESNÉ PRÁVA PRÁVNICKÝCH OSÔB V TRESTNOM KONANÍ

IVAN ŠIMOVČEK, ADRIÁN JALČ

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Slovenská republika

Abstrakt v rodném jazyce

Článok sa zaoberá otázkami postavenia právnickej osoby v trestnom konaní z hľadiska dodržiavania jej základných procesných práv.

Klíčová slova v rodném jazyce

Právnická osoba, trestné konanie, procesné práva, trestná zodpovednosť.

Abstract

The article is devoted to the problems of the legal entity's status in the criminal proceedings from the point of view of the basic procedural rights protection.

Key words

Legal entities, criminal responsibility, procedural rights, criminal proceedings.

Právnická osoba, jej trestná zodpovednosť a trestno-procesné práva sú právnou fikciou. Právnické osoby pôsobia ako orgány štátnej moci, orgány štátnej správy, riadia a realizujú výrobu, obchod, kultúru, zdravotníctvo, oznamovacie prostriedky i občiansku aktivitu. Napriek zaužívanému argumentu, že právnické osoby na rozdiel od fyzických osôb nemôžu samostatne konať, je všeobecne uznávané, že majú spôsobilosť k právam a k povinnostiam, spôsobilosť k právnym úkonom a tým aj spôsobilosť k zodpovednosti, vyjadrenej v povinnosti niest' dôsledky za porušenie svojich právnych povinnosti.

Zodpovednosť právnických osôb je bežne upravená takými odvetviami práva ako sú občianske, obchodné, pracovné, resp. správne právo. Takto vymedzená zodpovednosť v súčasnosti právnických osôb zrejme už nepostačuje. Nové formy trestnej činnosti, ktoré v súvislosti s globalizáciou sveta a jeho ekonomiky prenikli aj na Slovensko, priniesli poznatky o širokom zapojení právnických osôb, buď do priameho páchania najmä trestnej ekonomickej činnosti, alebo do legalizácie ziskov pochádzajúcich z takejto trestnej činnosti účasťou na rôznych formách tzv. prania špinavých peňazí. Táto trestná činnosť právnických osôb má tie špecifiká, že ich úmyselne zložitá a navzájom sa kryjúce vnútorné štruktúry riadenia a organizácia často znemožňujú určiť zodpovednosť individuálnych fyzických osôb. Z týchto dôvodov je zjavná snaha najmä v rámci členských krajín Európskej únie¹ zaviesť trestno-právnu zodpovednosť právnických osôb popri ponechaní trestnej zodpovednosti fyzických osôb s cieľom dosiahnutia zvýšenia regulatívneho účinku trestného práva v tejto oblasti.

Na zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb existujú u odbornej verejnosti viaceré názory, ktoré si často odporujú. Niektoré európske štáty (Francúzsko, Dánsko, Holandsko, Belgicko, Slovinsko) zakotvili trestnú zodpovednosť právnických osôb do svojich trestných kódexov v posledných rokoch. Naproti tomu v Anglicku je trestná zodpovednosť právnických osôb zavedená už od polovice minulého storočia.

¹ Rada Európy vyzvala už v r.1988 členské štáty, aby zväžili zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Nie vždy však ide o úplnú trestnú zodpovednosť. V niektorých štátoch sa trestná zodpovednosť právnických osôb rieši tzv. pseudo-trestnou zodpovednosťou právnických osôb, ktorá je upravená trestným zákonom s tým, že sankcie sa nenazývajú trestami, ale sú sankciami „sui generis“, teda niečím ako ochranné opatrenia v našom poňatí (Švédsko od roku 1996), resp. sa sankcie nazývajú pridanými dôsledkami (Španielsko od roku 1995).

Tradične je upravená trestná zodpovednosť právnických osôb v anglosaskom práve, kde normy upravujúce trestné činy právnických osôb majú univerzálny charakter a o trestaní deliktov rozhodujú nezávislé súdy v súdnom procese.²

Môžno konštatovať, že ak v minulosti právnická osoba mohla konať beztrestne, nakoľko sa trestná zodpovednosť sa týkala len jej štatutárnych orgánov, ktorých zavinenie sa však veľmi ťažko dokazovalo v konaní pred súdom, zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb by mohlo výrazne napomôcť k efektívnejšiu potláčaniu najmä ekonomickej trestnej činnosti, páchanej organizovanou formou viacerými právnickými subjektami, ako je tomu napríklad v prípadoch korupcie pri verejných obchodných súťažiach.³

Zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb znamená výrazný prielom do doterajšieho klasického teoretického chápania trestnej zodpovednosti len v súvislosti so zavineným trestným konaním páchatel'a ako fyzickej osoby. Možno aj z tohto dôvodu sa v podmienkach Slovenskej republiky trestná zodpovednosť právnických osôb doposiaľ nezaviedla, aj keď pokusy o jej zavedenie tu už boli a treba povedať, že Slovensko je povinné v tejto súvislosti plniť záväzky, vyplývajúce jej z členstva v Európskej únii.

Návrh rekodifikovaného Trestného zákona z roku 2005 obsahoval aj zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb, pričom ponechával trestnú zodpovednosť fyzickej osoby. Trestná zodpovednosť právnických osôb sa však mala uplatňovať len za predpokladu súbežne vyvodenej trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe, zodpovednej za konanie právnickej osoby, proti ktorej sa vyvodila trestná zodpovednosť. Zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb sa zdôvodňovalo najmä potrebou efektívneho postihovania korupcie v slovenskej spoločnosti ale aj zvýšenou ochranou životného prostredia pred rôznymi formami jeho poškodzovania činnosťou právnických osôb.

V súčasnosti prevládajú snahy riešiť záväzky v tejto oblasti k Európskej únii cestou prijatia osobitného zákona. Treba však v tejto súvislosti spomenúť viaceré názory, že záväzok voči Európskej únii ohľadne zavedenia právnej zodpovednosti právnických osôb za trestné činy

² Vo Veľkej Británii je koncepcia trestnej zodpovednosti založená na princípe „actus non facit reum, nisi mens sit rea, t. j. samo konanie nečiní človeka vinným, pokiaľ však nekonal so zlým úmyslom“. Z tohto pravidla však existujú dve výnimky, ktoré vo svojich dôsledkoch umožnili trestné postihovanie právnických osôb. Prvá z nich je tzv. strict liability, ktorá pripúšťa vznik trestnej zodpovednosti bez zavinenia, čo je zdôvodňované ochranou verejného záujmu. Nie je tak potrebné preukazovať zavinenie konkrétnej fyzickej osoby, ktorá konala za právnickú osobu, ale k vzniku trestnej zodpovednosti úplne postačí samo porušenie povinností uložených verejnoprávnymi normami regulačnej povahy. Druhou výnimkou je tzv. vicarious liability, čiže zodpovednosť právnickej osoby za protiprávne konanie svojich pracovníkov. Táto zodpovednosť je založená na myšlienke „zástupnej trestnej zodpovednosti“, kedy právnická osoba v podstate ručí za cudzie zavinenie a je úplne nepodstatné, či sa jedná o vedúceho pracovníka či radového zamestnanca. Princíp vicarious liability možno však aplikovať len na tie druhy deliktov, ktoré neboli z jeho obsahu vyňaté, nevzťahuje sa tak napr. na delikty proti životu a zdraviu, bližšie pozri: Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Historický vývoj a mezinárodní srovnání, in Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, Codex, 1998, s. 79.

³ Remišová, A.: Podnikateľská etika a znižovanie korupcie v ekonomike, TIS, 2003, s. 141.

fyzických osôb so zastupovacími, rozhodovacími a kontrolnými oprávneniami, alebo pri ktorých zanedbali tieto fyzické osoby so zastupovacími, rozhodovacími a kontrolnými oprávneniami náležitý dohľad alebo kontrolu voči fyzickým osobám, ktoré tieto trestné činy spáchali a boli právnickej osobe pri spáchaní trestného činu podriadené a konali v jej mene, nevyžaduje zavedenie trestno-právnej zodpovednosti právnických osôb.

Na druhej strane treba konštatovať, že predpisy Európskej únie, akými sú Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí z roku 1990, Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí a financovaní terorizmu z roku 2005, Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie o uznávaní peňažných sankcií z roku 2005 a Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie o uznávaní konfiškácii z roku 2006 vyžadujú uznávať rozhodnutia cudzích orgánov s trestno-právnou povahou vo veciach peňažných sankcií a prepadnutia majetku voči právnickým osobám orgánmi Slovenskej republiky.

Slovenská republika si je plne vedomá záväzkom voči Európskej únii v tejto oblasti a preto Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky v roku 2006 predložilo návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorým reagovalo na vypustenie ustanovení o trestnej zodpovednosti právnických osôb z trestných kódexov z roku 2005 počas ich prerokovania v Národnej rade SR.⁴ Konceptne sa návrh najviac približuje belgickej právnej úprave, kde trestný zákon priznáva trestnú zodpovednosť každej právnickej osobe s výnimkou štátu, územno-správnych celkov a ďalších taxatívne uvedených právnických osôb.⁵

Predmetný návrh zákona obsahoval ustanovenia tak hmotno-právne, ako aj procesno-právnej povahy a v prípade jeho prijatia by sa nachádzal vo vzťahu k Trestnému zákonu a Trestnému poriadku ako *lex specialis*. Podľa navrhovaného zákona by boli trestne zodpovedné všetky právnické osoby s výnimkou štátu, štátnych orgánov, Národnej banky Slovenska a medzinárodných organizácií verejného práva. Trestná zodpovednosť právnických osôb s účasťou štátu, štátnych orgánov a medzinárodných organizácií verejného práva alebo právnických osôb spravujúcich či hospodáriacich s majetkom týchto subjektov nemala byť obmedzená.

Právnickú osobu by bolo možné stíhať za trestné činy spáchané na území Slovenska, rovnako aj vtedy, keď mala na našom území sídlo, podnik či organizačnú zložku, alebo tu vykonávala svoju činnosť. Za čin spáchaný na území Slovenska sa považoval tiež čin spáchaný mimo slovenského územia, pokiaľ k porušeniu záujmu chráneného zákonom došlo či malo dôjsť, či len z časti, na území Slovenskej republiky.

Trestnou zodpovednosťou právnickej osoby nebola dotknutá možná trestná zodpovednosť voči fyzickej osobe. Rovnako tak trestná zodpovednosť fyzickej osoby bola nezávislá na vyvodení trestnej zodpovednosti voči právnickej osobe. Pre rovnaký skutok tak mohla byť stíhaná zároveň fyzická i právnická osoba.

Návrh obsahoval dve alternatívy poňatia trestnej zodpovednosti. Prvý variant pripúšťal trestnú zodpovednosť právnických osôb za akýkoľvek trestný čin uvedený v osobitnej časti Trestného zákona, druhý obsahoval taxatívny výpočet trestných činov, za ktorých mohla niesť právnická osoba trestnú zodpovednosť.

⁴ http://www.justice.gov.sk/kop/pk/2005/pk05038_04.pdf.

⁵ Karabec, Z., Nečada, V., Vlach, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém, Trestní právo, 04/2007, s. 10.

Právnická osoba bola zodpovedná za protiprávne konanie za účelom získania prospechu či inej výhody pre túto osobu, ktorého sa dopustil jej štatutárny orgán, orgán dozorný či jej člen, alebo iné osoby oprávnené konať alebo rozhodovať za právnickú osobu.

Návrh zákona obsahoval možnosť uložiť právnickým osobám niektorú z nasledujúcich sankcií:

- peňažný trest v rozmedzí od 50 000 až do 500 000 000 Sk;
- zrušenie právnickej osoby;
- prepadnutie majetku;
- prepadnutie veci;
- zákaz vymedzenej činnosti;
- zákaz alebo obmedzenie prijímať verejné dotácie či subvencie;
- zákaz účasti na verejnom obstarávaní;
- zverejnenie odsudzujúceho rozsudku.

Okrem týchto sankcií bolo možné uplatniť voči právnickej osobe ochranné opatrenia vo forme zhabania veci či súdneho dohľadu nad jej činnosťou. Daný návrh zákona z roku 2006 však nebol Národnou radou Slovenskej republiky schválený.

Slovenská republika však snahu o zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb nevzdáva, dôkazom čoho je návrh ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky na novelu Trestného zákona, v ktorom návrhu je obsiahnutá trestná zodpovednosť právnických osôb. Oproti návrhu z roku 2006 návrh novely Trestného zákona nerieši problematiku trestnej zodpovednosti právnických osôb tak komplexne. Rozsah sankcií ukladaných právnických osobám sa zúžil, (napr. právnickej osobe by za pranie špinavých peňazí či podplácanie hrozila len pokuta od 25–tisíc do 50 miliónov korún alebo zhabanie majetku). Predtým navrhované tresty ako napríklad zákaz činnosti či zákaz účasti na verejnom obstarávaní návrh novely už neobsahuje. Schvaľovanie daného návrhu novely Trestného zákona v Národnej rade Slovenskej republiky je v súčasnosti pozastavené z dôvodu čakania na rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky o ústavnosti alebo neústavnosti Špeciálneho súdu.

Zavedenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby je z hľadiska hmotno-právnej teórie konfliktné, pretože narušuje zásadu individuálnej zodpovednosti za zavinenie a zásadu personalit trestov. Na druhej strane využitie fikcie trestnej zodpovednosti právnických osôb umožňuje priblížiť sa k želanému cieľu v tom, že právnická osoba bude trestne postihnutá aj v takých prípadoch, v ktorých nie je možné v dôsledku zložitých štruktúr obchodných a iných spoločností zistiť konkrétnu fyzickú trestne zodpovednú osobu.

Možno teda konštatovať, že trestno-právna zodpovednosť právnických osôb je riešením neschopnosti alebo nemožnosti odhaliť takých páchatel'ov trestných činov spáchaných v rámci štruktúry a činnosti právnických osôb, ktorí volia stále sofistikovanejšie spôsoby páchania a utajovania. Európske spoločenstvo vidí cestu riešenia v tom, že sa štátom umožní zaviesť akýkoľvek typ zodpovednosti právnických osôb za trestné činy fyzických osôb. Súčasne členské štáty Európskej únie vyžadujú uznávanie svojich rozhodnutí v prípadoch

uplatnenia trestnej zodpovednosti právnických osôb za trestné činy fyzických osôb štátmi, ktoré trestno-právnu zodpovednosť právnických osôb ešte nezaviedli.

Zavedenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby prináša so sebou aj významné trestno-procesné dôsledky. V tejto súvislosti vystáva úvaha, či môžeme hovoriť aj o základných procesných právach právnických osôb ako osôb, proti ktorým sa vedie trestné konanie.

Je tu možné hovoriť o dvoch prístupoch. Po prvé právnické osoby uplatňujú svoje procesné práva v trestnom konaní v rovnakom rozsahu, ako fyzické osoby, ktorých procesné práva v rámci Európskej únie vychádzajú z vymedzenia procesných práv obžalovaného v trestnom konaní v zmysle čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.⁶

Právnické osoby uplatňujú svoje procesné práva v trestnom konaní cestou fyzických osôb, t.j. jej štatutárneho, či dozorného orgánu, alebo iných osôb oprávnených konať alebo rozhodovať za právnickú osobu. Ku kolízii záujmov však môže dôjsť vtedy, ak takáto osoba je tiež stíhaná ako zodpovedná za protiprávne konanie za účelom získania prospechu či inej výhody pre trestne zodpovednú právnickú osobu, ktorá je stíhaná v rovnakom konaní.

Po druhé pre rozsah procesných práv právnických osôb v trestnom konaní je upravený odlišne od rozsahu procesných práv fyzických osôb s prihliadnutím na zvláštnosti charakteru právnickej osoby a kolektívneho subjektu.

V tejto súvislosti sa prikláňame sa k názoru, že rozsah procesných práv právnických osôb v trestnom konaní by mal byť garantovaný v takom rozsahu procesných práv fyzických osôb, samozrejme ak je reálne možné. V trestnom konaní proti právnickým osobám by sa malo uplatňovať procesné právo na osobitné opatrenia voči určitým kategóriám osôb, o zavedení ktorého sa v členských krajinách Európskej únie uvažuje.

Garancie procesných práv právnických osôb v trestnom konaní by sme mohli zhrnúť do týchto atribútov trestného konania:

- Spravodlivosť trestného konania.
- Verejnosť trestného konania
- Rýchlosť trestného konania.
- Prezumpcia nevinu.

Právo byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodmi obvinenia proti nemu.

Právo mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby, obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá prostriedky na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú.

Právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov proti sebe.

⁶ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Oznámenie MZV SR č. 209/1992 Zb.

Právo mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí.⁷

Uplatňovanie základných procesných práv v prípadoch trestného konania proti právnickým osobám bude zrejme v justičnej praxi vyvolávať celý rad otázok a ťažkostí. Spravodlivosť trestného konania proti právnickým osobám treba posudzovať vždy len globálne vzhľadom k celému trestnému konaniu a dodržiavaniu garancií procesných práv. Spravodlivosť trestného procesu je podmienená spravodlivým prerokovaním trestnej veci, ktoré sa prejavuje najmä v dodržaní zásady rovnosti zbraní (equality of arms), t.j. zásady, že každá strana v procese musí mať rovnakú možnosť obhajovať svoje záujmy a žiadna z nich nesmie mať podstatnú výhodu oproti protistrane.⁸ Pod rovnosťou zbraní rozumieme rovnosť účastníkov trestného konania, ktorí majú rôzne procesné postavenie. Pôjde tu o procesnú rovnosť strany obhajoby (obžalovaný zastúpený obhajcom) a strany obžaloby v konaní pred súdom v rámci uplatňovania zásady kontradiktórnosti. Aj v prípade trestnej zodpovednosti právnických osôb by sa mal uplatňovať princíp favor defensionis (dobroprajnosť v prospech obvineného) prejavujúci sa v prenesení dôkazného bremena na obžalobu, t.j. obžaloba dokazuje vinu a obžalovaná právnická osoba nie je povinná dokazovať svoju nevinu, ako aj pravidlo in dubio pro reo, a zachovať povinnosť orgánov činných v trestnom konaní zisťovať aj dôkazy svedčiace v prospech obžalovanej právnickej osoby.

V tej súvislosti treba spomenúť vytvorenie pracovnej komisie Rady Európy na prípravu Rámcového rozhodnutia o určitých procesných právach v trestnom konaní v rámci Európskej únie (ďalej len Rámcové rozhodnutie).⁹ Pracovná komisia, v ktorej aktívnu úlohu hrá aj Slovenská republika, zatiaľ nedospela ku konečnému návrhu, resp. ani nerozhodla o o tom, či vôbec také Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie je vôbec potrebné prijať.

Rozsah použitia Rámcové rozhodnutia treba vzťahovať na trestné konanie, pričom je nevyhnutné definovať, čo sa považuje za trestné konanie, nakoľko väčšina členských štátov EÚ presadzuje, aby sa Rámcové rozhodnutie vzťahovalo aj trestné správne (administratívne) konanie (návrh Rakúska a Nemecka). Pri vymedzení trestného konania sa zohľadnilo, či sa čin hodnotí ako trestný podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva, ďalej povaha trestného činu, povaha a stupeň prísnosti uplatniteľnej sankcie alebo skutočnosť, že má trestný súd právomoc. V tejto súvislosti možno konštatovať, že trestné konania zahŕňa:

- každé konanie,, ktorého cieľom je zistiť vinu alebo nevinu osoby podozrivej zo spáchania trestného činu alebo rozhodnúť o výsledku po uznaní vinným alebo o priznaní viny v súvislosti s obžalovaním z trestného činu,

⁷ Čl. 6, ods. 1,2,3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Oznámenie MZV SR č. 209/1992 Zb.

⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha. C.H.Beck 2003, s. 87-88.

⁹ K tomu pozri Návrh rámcového rozhodnutia Rady o určitých procesných právach v trestnom konaní v celej Európskej únii. EÚ spis 2004/0113(CNS) a dokumenty 10691/05 DROIPEN 33 (Luxembourg Presidency text on Articles 1, 2 and 6 following the meeting of the Article 36 Committee on 10-11 May); ♦ 10683/05 DROIPEN 32 (Articles 12 and 13 following the Working Group meeting on 21 June); ♦ 9015/05 DROIPEN 25 (on a German proposal for Article 3); ♦ 8617/05 DROIPEN 23 (on Articles 9, 11 and 11bis); ♦ 8578/05 DROIPEN 22 (last consolidated text); and ♦ Spanish room document on Articles 2 and 15-16. EÚ spis: 14248/05 DROIPEN 54. Green Paper on Criminal Proceedings. <http://europa.eu/scadplus/printversion/en/lvb/133214.htm>.

- každé konanie, v súvislosti s ktorým bol vydaný európsky zatykač alebo žiadosť o vydanie, alebo sa uplatnili iné postupy odovzdávania osôb,
- každé konanie začaté správnymi orgánmi pre činy, ktoré sú podľa vnútroštátneho práva členských štátov trestné, pretože predstavujú porušenie právnych noriem, ak môže byť rozhodnutie podkladom pre konanie pred trestným súdom¹,
- všetky odvolania súvisiace s týmito konaniami.¹⁰

Z uvedených skutočností možno vyvodíť záver, že trestné konanie proti právnickým osobám v zmysle Európskych garancií základných procesných práv v trestnom konaní plne zodpovedá atribútom trestného konania vymedzeným navrhovanou európskou právnou úpravou.

Úvahy o zavedení trestnej zodpovednosti právnických osôb by mali byť, pokiaľ je to reálne možné, zbavené od politických zámerov a mali by sa sústreďovať na hľadanie optimálneho legislatívneho riešenia. V podmienkach Slovenskej republiky tento stav ešte nebol dosiahnutý, a tak v súčasnom období v tejto oblasti možno konštatovať určitú stagnáciu v riešení tohto problému.

Z hľadiska európskej legislatívy konštatovať, že orgánmi Európskej únie sú rešpektované prípadné ústavné alebo iné zákonné prekážky zavedenia trestnej zodpovednosti právnických osôb a preto pripúšťajú aj riešenie právnej zodpovednosti právnických osôb za protiprávne konania mimo oblastí trestného práva. Na druhej strane však treba uviesť, že Slovenská republika sa v prístupových dokumentoch k Európskej únii zaviazala, že trestnú zodpovednosť kolektívnych subjektov bude riešiť zavedením trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Literatura:

- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Oznámenie MZV SR č. 209/1992 Zb.
- Karabec, Z., Nečada, V., Vlach, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém, Trestní právo, 04/2007.
- Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Historický vývoj a mezinárodní srovnání, in Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, Codex, 1998, s. 79.
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha. C.H.Beck 2003.
- Remišová, A.: Podnikatelská etika a znižovanie korupcie v ekonomike, TIS, 2003.
- Návrh rámcového rozhodnutia Rady o určitých procesných právach v trestnom konaní v celej Európskej únii. EÚ spis 2004/0113(CNS) a dokumenty 10691/05 DROIPEN 33 (Luxembourg Presidency text on Articles 1, 2 and 6 following the meeting of the Article 36

¹⁰ EÚ spis: 10691/05 DROIPEN 33

Committee on 10-11 May); 10683/05 DROIPEN 32 (Articles 12 and 13 following the Working Group meeting on 21 June); 9015/05 DROIPEN 25 (on a German proposal for Article 3); 8617/05 DROIPEN 23 (on Articles 9, 11 and 11bis); 8578/05 DROIPEN 22 (last consolidated text); and Spanish room document on Articles 2 and 15-16. EÚ spis: 14248/05 DROIPEN 54. Green Paper on Criminal Proceedings.

- <http://europa.eu/scadplus/printversion/en/lvb/133214.htm>.
- EÚ spis: 10691/05 DROIPEN 33.
- <http://www.justice.gov.sk/kop/pk/2005/pk05038-04.pdf>.

Kontaktní údaje na autora – email:

simovcek@stonline.sk